

ЛИРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

Приредили Момчило Златановић, Владимир Цветановић,
Врање, 1999. године

Збирка *Лирских народних песама југоисточне Србије*, коју су приредили Момчило Златановић и Владимир Цветановић, а издао је Учитељски факултет из Врања ове, 1999. године, садржи сто једну песму, које су одабране из седамнаест збирки, девет књижевних, етнографских и историјских дела и осам часописа и зборника.

У уводним напоменама приређивачи се укратко осврћу на историјат записивања усмене поезије у југоисточним крајевима Србије, при том посебно истичући заслуге Милана Милишевића, Јована Х. Васиљевића, Светислава Вуловића и Свет. Ст. Симића. Међутим, они с правом наглашавају и то да је за популарност песама овог краја од пресудног значаја било њихово присуство у делима двојице наших писаца с почетка века, Боре Станковића и Стевана Сремца. Ова чињеница се рефлектовала на избор Момчила Златановића и Владимира Цветановића, који су из дела првог књижевника у збирку уврстили чак шест песама.

У раздобљу између два светска рата најзначајнију улогу у сакупљању и објављивању песама, поред збирке Владимира Ђорђевића *Српске народне мелодије (предратна Србија)*, играли су часописи, нарочито нишки *Кића*. Међу записивачима и истраживачима послератног периода приређивачи посебну важност придају Миодрагу Васиљевићу, Драгутину Ђорђевићу и Драгољубу Симоновићу. Овом списку свакако би се морао додати и Момчило Златановић, који је својим радом на терену и сакупљањем и објављивањем усмене поезије из југоисточне Србије учинио много, не само за фолклор овог краја, већ и за традицију и књижевно наслеђе целог српског народа.

У избору песама приређивачи су се водили естетским критеријумом лепог, који је у основи остварен на два начина: богатом осећајношћу и поетским квалитетима. Првом нивоу нарочито погодује специфична лексика овог дела Србије, која асоцира источњаћку чулност и страственост. С друге стране, згуснутост поетских слика, мотивисаност и доследност у низању композиционих јединица, поред већ поменутих, стилски обојене лексике, чине да ове песме и на поетском плану можемо оценити као лепе и вредне.

На овај начин показано је да је дело усмене поезије могуће читати и ван њиховог обредног контекста, што само увећава вредност песама, јер, како би то Лотман рекао, дела су утолико вреднија уколико егзистирају на више различитих нивоа. Тако је лазаричку песму:

*Иглице венче над воду цвета;
над воду цвета, над воду вене;
над воду вене, над воду спада,*

са конкретним значењем жртве води и моћи девојака које обред над биљем изводе, могуће читати и ван њој природног, ритуалног контекста. У модерном кључу, који занемарује или заборавља магијску функцију песме, она се може ишчитати и као минијатура о пролазности и сете због тога, што управо чини Владан Недић, чија анализа је наведена у уводним напоменама. Дакле, чак и када занемаримо значења која су овим песмама, бар на

дијахралном плану, примарна, остаје неоспорна њихова поетска вредност, што су избором песама показали Момчило Златановић и Владимир Цветановић.

Неке од песама ове збирке својом лепотом и интензитетом емоција свакако завређују да се у њој нађу, међутим, њихово присуство унеколико је спорно са аспекта жанровске припадности. Иако се у усменом стваралаштву свако подвођење песама под одреднице родова и врста, може сматрати актом насиља над делом које у свом природном контексту није превасходно књижевно и не захтева никакво књижевно-теоријско одређење, ипак би због детерминанте *лирске* у наслову, требало водити рачуна и о карактеристикама тог књижевног рода.

Песме под бројевима 26, 57, 77 и 96 одударају од осталих развијенијом наративном структуром, мада је у трећој од ових песама наративна нит затворена у статичан, лирски приказ. Чак и ако квантитативан критеријум, због субјективности и делимичне произвољности, узмемо као непоуздан, остаје чињеница да ове песме и својим садржајем упућују на лирско-епску поезију, и то, због природе решења, на баладе. Мотиви ових песама: смрт невесте удате за недрагог и друге, удате *на далеко*, инцест између брата и сестре, смрт и последњег, деветог брата, типични су за лирско-епску поезију. Дакле, односи које ове песме проблематизују јесу односи међу члановима колектива, а то је једна од фундаменталних карактеристика песама *на међи* (то показују и Хатица Крњевић и, нарочито, Зоја Карановић у својој *Антологији српске лирско-епске усмене поезије*). Ова одлика, уз фрагментарност и непотпуну или нама непознату мотивисаност догађања, чини да поменутих песме пре можемо сматрати баладама, него лирским песмама.

Већина песама ове збирке тематски би се могла убројати у љубавну лирику, јер опева или однос међу заљубљенима, или девојачку, рече момачку, лепоту дату кроз сагледавање супротног пола. Последњих неколико песама тематски су померене, јер присуством историјских елемената асоцирају борбу против Турака. Међутим, заступљене историјске конотације нису од примарног значаја. Оне су у песмама присутне као неминовно насловавање условљено усменим преношењем кроз време, али су пресемантизоване тако да функционишу у оквиру поетике лирске поезије.

Тематским помацима приређивачи су показали да наша усмена поезија у читавом свом опсегу задржава веома висок естетски ниво. Песме које су Момчило Златановић и Владимир Цветановић уврстили у ову збирку на најбољи начин репрезентују лепоту и квалитет усмене лирске, али и усмене поезије српског народа уопште.

Лидија Бошковић